

GYVIEJI ARCHYVAI

Varėnos krašto heraldika

Praėjusią savaitę Matuizų pagrindinėje mokykloje vyko integruota pamoka „Varėnos krašto heraldika“, kur buvo pristatyti Varėnos miesto, Merkinės, Perlojos, Marcinkonių, Valkininkų, Senosios Varėnos bei Dzūkijos herbai

Renginio pradžioje Varėnos viešosios bibliotekos bibliografe Laimutė Cibulskienė supažindino su heraldikos ir herbo sąvokomis bei su Merkinės, Marcinkonių ir Senosios Varėnos herbai. Merkinės herbas - mėlyname lauke sidabrinis vienaragis su auksiniais ginklais ir raudonu liežuviu. Tai istorinis herbas - Merkinė Magdeburgo teises ir herba „vienaragi“ 1569 m. gruodžio 7 d. suteikė Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Augustas. Pagal to meto sampratą baltas vienaragis buvo mėnulio ir kunigaikštyščių atributas. Jį mėgo astrologai ir alchemikai, bene labiausiai - katalikų bažnyčia. Merkinė miesto teises ir herbą gavo gruodžio 7 d., tai yra Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo šventės išvakarėse. Ši šventė galėjo paskatinti Žygimantą Augustą Merkinės miesto herbiui suteikti vieną populiariausių Švč. Mergelės Marijos palydovų - vienaragi. Toks herbas naudotas iki XVIII a. pabaigos, po to ilgam užmirštas. Merkinės miesto herbas buvo atkurtas. Jo etaloną, remdamasis surinkta istorine ikonografinė medžiaga, padarė dailininkas Arvydas Každailis. Heraldikos komisija jį aprobavo 1996 m. sausio 25 d. Atkurtą Merkinės miesto istorinį herbą Lietuvos Respublikos Prezidentas patvirtino 1996 m. vasario 20 d.

Marcinkonių herbas - sidabriname lauke trys juodos vilkų galvos su raudonais liežuviais. Skydo raudonoje galvoje penki auksiniai dvigubi kryžiai. Iki šiol Marcinkonys herbo neturėjo. Svarstant jo motyvus, nutarta pavaizduoti du simbolius. Skydo raudonoje galvoje įdėti penkis auksinius dvigubus kryžius, kurie primintų vietos gyventojų pasiprieši-

nimą okupacinei lenkų valdžiai, o raudona spalva parodytų pralieta kraują kovose už Lietuvos laisvę. Apačioje, sidabriname lauke, vaizduojamos trys juodos vilkų galvos. Dailininko Arvydo Každailio sukurtą naują Marcinkonių herbą Lietuvos heraldikos komisija aprobavo 2004 m. gegužės 6 d. Herbas marcinkoniškiams buvo įteiktas per kaimo šventę 2004 m. rugpjūčio 21 d.

Senosios Varėnos herbas - sidabrinis kunigaikščio Vytauto medžioklės ragas, auksos spalvos heraldis gegnė raudoname fone. Raudona spalva simbolizuoja kunigaikščių spalvą ir heraldikoje yra itin vertinama bei suteikiama tik seniausiems Lietuvos miesteliams. Šį herbą sukūrė žinomas Lietuvos dailininkas, heraldikos specialistas Arvydas Každailis. Senosios Varėnos herbas ir vėliava visuomenei pristatyti ir pašventinti 2013 m. birželio 23 d. Senosios Varėnos Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčioje.

Varėnos viešosios bibliotekos bibliografe Elena Glavickienė supažindino moksleivius su Varėnos miesto, Perlojos, Valkininkų ir Dzūkijos herbų sukūrimo istorija ir simbolika. Heraldikos komisijoje dar 1969 m. kelis kartus buvo svarstomi Varėnos herbo motyvai ir variantai. 1970 m. dailininko Kęstučio Gvaldos parengtą Varėnos miesto herbo projektą nutarta tvirtinti darbo tvarka. Bet sukurtas herbas, net nespėjęs miesto gyvenime įsigalėti, buvo uždraustas. Su Lietuvos Atgimimu atgijo ir miestų heraldikos tradicijos. Vėl buvo sugrįžta prie Varėnos herbo sukūrimo. Naują Varėnos herbo etaloną parengė tas pats dailininkas K. Gvalda. Varėnos herbas buvo apibūtinamas Lietuvos heraldikos komisi-

jos 1994 m. lapkričio 24 d., o Lietuvos Respublikos Prezidento patvirtintas 1995 m. sausio 12 d. Herbe pavaizduota mėlyname lauke bitė virš šešių viršių žiedų simbolizuoja senas šio krašto bitininkystės tradicijas, darbštumą.

Kalbėdama apie Perlojos herbo atsiradimą, E. Glavickienė akcentavo, kad tai istorinis herbas. Perlojai laisvojo miesto teises ir herbą - „stovintis stumbras su kryžiumi tarp ragų“ - 1792 m. balandžio 26 d. suteikė Lietuvos ir Lenkijos valdovas Stanislovas Augustas. Tačiau po mėnesio savivalda buvo panaikinta, herbas užmirštas. Perlojos miesto istorinis herbas atkurtas po 200 metų, pasinaudojus 1792 m. privilegijos duomenimis. Jį Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas patvirtino 1993 m. sausio 28 d. (dailininkas Juozas Galkus).

Valkininkams laisvojo miesto teises ir herbą - heraldišką liūtą raudoname fone po karaliaus vainiku - suteikė Lenkijos karalius ir Lietuvos Didysis kunigaikštis Stanislovas Augustas Poniatovskis 1792 m. birželio 26 d. Miestui suteiktas auksinis liūtas reiškia jėgą, išmintį, išdidumą ir kilnumą. Tai buvo 74-asis ir paskutinis Lietuvos miestas, kuris gavo tokias teises. Dar tais pačiais metais jos buvo panaikintos, kai nugalėjo Rusijos imperijos kariuomenės palaikomi Targovicos konfederatai. Oficialiai Valkininkų istorinis herbas buvo atkurtas po 200 metų. Jo etaloną, remdamasi privilegijos originalo ir Lietuvos Metrikos duomenimis, parengė dailininkė Taida Balčiūnaitė. Jį Lietuvos heraldikos komisija aprobavo 1993 m. vasario 11 d., o 1993 m. kovo 30 d. savo dekretu patvirtino Lietuvos Respublikos

Prezidentas. Valkininkų miestelio herbas ir vėliava buvo pašventinti 1995 m. lapkričio 26 d. Valkininkų bažnyčioje.

Aptarus šešis Varėnos krašto herbus, buvo pristatytas ir Dzūkijos herbas. Lietuvos heraldikos komisija 2003 m. vasario 25 d. suderino Dzūkijos didžiojo ir mažojo herbų bei herbinių vėliavų projektus. Mažojo herbo mėlyname lauke (skyde) vaizduojamas sidabrinis šarvuotas karys, laikantis dešinėje rankoje auksinę albardą ant sidabrinio ko-

to, o kaire ranka atsiremęs į sidabrinį baltišką skydą su paaukuotu viršutiniu apvadu ir paaukuotu apatiniu apvadu. Didžiajame herbe mažąjį herbą ant sijos laiko dvi atgal atsigręžusios sidabrinės lūšys su auksiniais nagais ir liežuviais. Ant sijos kabo sidabrinis kaspinas su mėlynų raidžių deriniu: „Ex gente bellicosissima populus laboriosus“ (Iš karinčiausios genties darbštūs žmonės). Dzūkijos herbą sukūrė heraldikos specialistas Arvydas Každailis. Dzūkijos krašto vėliava pirmą kartą buvo iškelta Merkinėje 2003 metais vykusiame Antrajame Dzūkijos kultūros kongrese, Dainavos krašto 750 metų jubilėjaus

paminėjime.

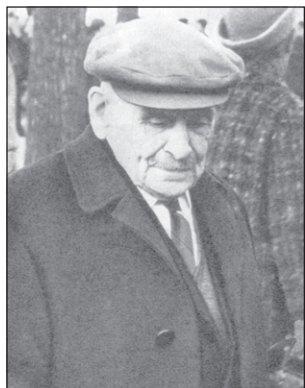
Renginio metu vienuolika moksleivių - Gabrielė Jakimavičiūtė, Natas Slavinskas, Eidvydas Balčius, Augustas Skliutaitė, Evelina Grazevičiūtė, Kamilė Keršytė, Albertas Butrimas, Karolis Karpičius, Laurynas Talai-kovskis, Aistė Ivanauskaite, Monika Leonovičiūtė ir Matuizų bibliotekos bibliotekininkė Vidutė Stadalnykienė - pristatė savo pieštus Matuizų kaimo herbų pavyzdžius. Kaip vaikai įsivaizduoja Matuizų herbą, ką jame norėtų matyti? Dauguma moksleivių įsivaizdavo, kad Matuizų herbe turėtų būti skruzdėlė, kaip matuiziškių darbštumo simbolis. Kiti simboliai - plytos, upe-

lis, grybai, geležinkelis, žalia spalva... Moksleiviai pasirodė be galo kūrybingi ir išradingi. Visų renginio dalyvių balsavimu buvo išrinkti keturi geriausi herbų pavyzdžiai, keturi autoriai moksleiviai E. Grazevičiūtė, K. Karpičius, L. Talaikovskis ir bibliotekininkė V. Stadalnykienė. Gal kada ir Matuizos turės savo herbą...

Renginys buvo skirtas Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui, jį suorganizavo Matuizų bibliotekos bibliotekininkė Vidutė Stadalnykienė.

**Laimutė CIBULSKIENĖ
ir Elena GLAVICKIENĖ
Varėnos viešosios
bibliotekos bibliografos**

Renkame Varėnos kraštui nusipelnusių žmonių šimtuką

Tadas IVANAUSKAS

Lietuvos gamtininkas, rašytojas, profesorius, akademikas

su miškais, upėmis, ežerais. Dar prieš I pasaulinį karą profesorius atklysdavo į Musteikos apylinkes medžioti. „Musteika buvo man jau gerai pažįstama, nes per medžioklės ne kartą esu joje lankęsis. Dar paauglys būdamas svajojau apsigyventi šiame krašte. Savo žmonai dažnai pasakodavau apie tas girias ir apie Musteikos kaimą, tad ji persiėmė mano svajonėmis, o būdama pedagogė, tikėjosi įkurti tame kaime pradinę mokyklą. Ilgai nesi-ruošėme. Pakinkėme arklį,

sudėję į vežimuką reikalingiausius namų apyvokos daiktus, ir 1918 metų lapkričio 14 dieną iš Lebidkos pamažėli patraukėme į Musteiką“, - prisimena Tadas Ivanauskas knygoje „Aš apsi-prendžiu“ (Vilnius, 2010, p. 205). Mokyklai pusę savo namo užleido Miškiniai. Visam mokymo procesui vadovavo Honorata Ivanauskienė. Tadas Ivanauskas organizavo mokinių ekskursijas į gamtą, rūpinosi vaizdumo priemonėmis, vykdė su mokiniais praktikus darbus. Pristigus

vadovėlių, sąsiuvinų, jis pėsčias keliaudavo į Vilnių ir parnešdavo reikalingų mokyklos reikmenų.

Deja, lietuviškai mokyklai Musteikoje buvo lemta gyvuoti vos vieną žiemą. Balandžio mėnesį lenkams užėmus Musteiką, Tadas Ivanauskas buvo persekiojamas, todėl teko taip gražiai pradėtą darbą nutraukti, mokinius palikti ir kuo greičiau trauktis gilyn į Lietuvą.

Kaune T. Ivanauskas įsitraukė į mokslinę, kultūrinę ir visuomeninę veiklą. Jis dalyvavo įsteigiant Aukštusius kursų, vėliau - universitetą, profesoriavo jame, įsteigė Gamtos tyrimo stotį, Zoologijos sodą, muziejų, Ventės rago - Paukščių žiedavimo stotį, Žuvinto rezervatą, rengė mokslines ekspedicijas,

rūpinosi gamtosauga.

Vėliau, jau dirbdamas Kauno universiteto profesoriumi, T. Ivanauskas nuolat atvažiuodavo į Musteiką, bendraudavo su vietos gyventojais, studijuodavo gamtą ir jos reiškinis. Jis iki giliai senatvės mėgdavo vaikščioti po Čepkelių raistą, praleisti naktį raiste prie laužo.

Savo knygoje „Gamtininko užrašai“ (Vilnius, 1982, p. 91-150) Tadas Ivanauskas vaizdingai aprašė Gudų girią, kurioje jis „praleidęs nemažą ir gražiausią savo gyvenimo dalį, su šautuvu rankoje ją išbrai-džiojęs skersai ir išilgai, susipažinęs ne tik su giria, bet ir su jos gyventojais bei jų papročiais.“ Leidinyje profesorius pasakoja apie Gudų girios įžymybę - Čepkelių raistą, Musteikos kaimą, drevinę

bitininkystę, lietuviškos mokyklos Musteikos kaime įkūrimą. T. Ivanauskas su meile rašo apie Merkį, kuris jam buvo brangiausias ir gražiausias iš visų pasaulio upių. „Bene gražiausias Merkys tarp Valkininkų ir Varėnos. Jis čia vingiuoja, raitosis didelėm ir mažom kilpom; krantai daugiausia apaugę miškais, kurie dažnai tik siaura juosta dunkso abipus upės, sudarydami tarytum galeriją, iš viršaus priden-gtą senų, aukštų medžių šakomis“, - rašė akademikas.

Tadas Ivanauskas mirė 1970 m. birželio 1 d. Kaune.

Parengė
Elena GLAVICKIENĖ
Varėnos viešosios
bibliotekos Bibliografijos,
informacijos ir kraštotyros
skyriaus vedėja